

معرفی سه گونه جدید از Compositae برای ایران

Three new records of Compositae from Iran

سیده باهره جوادی و فریده عطار

بخش تحقیقات رستنی ها، موسسه تحقیقات آفات و بیماری های گیاهی
و دانشکده علوم، دانشگاه تهران

پذیرش 1381/8/6

دریافت 1380/11/9

چکیده

سه گونه به اسامی *Launaea remotiflora* و *Lactuca dissecta*، *Cousinia pycnoloba* برای نخستین بار از ایران گزارش می شوند. شرح اختصاری هر یک از گونه ها همراه با تصاویر مربوط درج شده است.

واژه های کلیدی: Compositae، ایران، گزارش جدید

مقدمه

تیره Compositae (مرکبان) از تیره های بزرگ گیاهی و آخرین تیره گیاهان پیوسته گلبرگ به شمار می آید. این تیره بیش از 1100 جنس و 20000 گونه دارد که در تمام کره زمین به ویژه مناطق سرد و معتدل پراکنده می باشند. دیتریچ (Dittrich 1989) از 12 طایفه (tribe) متعلق به این تیره نام برده است. طایفه Cynareae با 50 جنس بزرگترین طایفه و بعد از آن طایفه Lactuceae با 38 جنس قرار دارد. جنس *Cousinia* متعلق به طایفه Cynareae و دو جنس *Launaea* و *Lactuca* در طایفه Lactuceae جای دارند.

روش بررسی

نمونه های بررسی شده در این مقاله شامل دو نمونه هرباریومی متعلق به مجموعه گیاهان هرباریوم ایران (IRAN) و یک نمونه جدید جمع آوری شده توسط هرباریوم دانشگاه تهران (TUH) و هرباریوم ایران (به صورت جداگانه) می باشد. در تشخیص و نامگذاری نمونه ها از کتب ذکر شده در متن مقاله استفاده گردیده است.

نتیجه و بحث

شرح اختصاری گونه‌ها براساس ترجمه و تلخیص از فلورا ایرانیکا به قرار زیر ارائه می‌گردد:

1 - *Cousinia pycnoloba* Boiss (شکل 1)

گیاهی چند ساله، ساقه به ارتفاع تقریبی 40-150 سانتی متر، در سراسر طول دارای برگ، در بخش فوقانی منشعب. برگ‌ها دو رنگ، در سطح فوقانی سبز رنگ، در سطح تحتانی دارای کرک‌های انبوه، قطعات برگ به صورت تقریباً چرخه‌ای (subverticillate)، واقع در 15-25 چرخه (نمونه بررسی شده دارای 14 چرخه)، برگ‌های بخش میانی و فوقانی ساقه کوچکتر و بدون دم‌برگ. کاپیتول‌های جانبی بلندتر از کاپیتول مرکزی، دارای پاپیک کوتاه یا بلند. گریبان دارای کرک‌های تار عنکبوتی. براکته‌ها به تعداد 50-60 عدد، پرزدار (papillose). تارهای نهنج کاملاً زبر. جام گل صورتی، به طول تقریبی 15 میلی‌متر. فندقه صاف، به رنگ قهوه‌ای کمرنگ، بدون رگه، دارای دو بال کناری و در بخش بالایی دارای دو گوشک.

محل جمع‌آوری: خراسان، نیشابور، صومعه، بینالود، 1350-2100 متر، 1355/5/11-12، ترمه و تهرانی (IRAN 9136).

ضمن مطالعه نمونه‌های *Cousinia multiloba* DC. متعلق به هرباریوم ایران (IRAN) نمونه‌ای متفاوت با بقیه دیده شد. با مطالعات بیشتر، این نمونه تحت نام *Cousinia pycnoloba* Boiss. تعیین نام گردید. تفاوت‌های مهم این گونه با گونه *C. multiloba* در ظریف‌تر بودن پیکر ظاهری گیاه و در شکل فندقه (فندقه دارای 2 بال و 2 گوشک) می‌باشد. در گونه *C. multiloba* گیاه خشن‌تر و فندقه در حاشیه تا حدودی دنداندار (suberose)، در بخش بالایی لب‌دار - گوشک‌دار و نیز دارای رگه‌های طولی است. بواسیه *C. pycnoloba* (Boissier 1875) را مترادف با *C. multiloba* ذکر نموده است. ولی رشینگر (Rechinger 1972) با مطالعه نمونه‌های تیپ، این دو گونه را مجزا از یکدیگر دانسته و در نوشته خود *C. pycnoloba* را تنها از افغانستان و پاکستان گزارش نموده است.

2 - *Lactuca dissecta* D. Don (شکل 2)

گیاهی یکساله، معمولاً بدون کرک یا دارای کرک‌های پراکنده در بخش تحتانی. ساقه به ارتفاع تقریبی (40-30-15) (-10) سانتی متر، اغلب از بخش قاعده منشعب. برگ‌های قاعده به حالت طوقه‌ای و از نظر شکل متغیر (نمونه مورد مطالعه فاقد برگ‌های طوقه‌ای)، برگ‌های ساقه‌ای کوچکتر، در قاعده به صورت گوشک‌دار - نیمه ساقه در آغوش. گل آذین‌ها (synflorescence) به صورت خوشه‌ای (paniculate). گلبرگ‌ها به رنگ ارغوانی-آبی

(در حالت خشک رنگ پریده). فندقه سیاه‌رنگ (در حالت نارس قهوه‌ای کمرنگ) ، به طول 2-2/5 میلی متر، دارای 8 رگه و دو دندان در بخش راسی، طول نوک فندقه تقریباً 3-5/5 میلی متر.

محل جمع آوری: کرمان، 72 کیلومتری جنوب غربی بافت، کوه خیر، 2300-2500 متر، 1354/3/7، موسوی و تهرانی (IRAN 10664).

در بازننگری نمونه های جنس *Lactuca* متعلق به هرباریوم ایران (IRAN) به نمونه ای برخورد شد که تحت نام *L. undulata* Ledeb. نامگذاری گردیده بود، اما با مطالعات دقیق تر این گونه تحت عنوان *L. dissecta* D. Don تعیین نام گردید. تفاوت مهم این گونه با گونه *L. undulata* در اندازه نوک فندقه می باشد. در گونه *L. undulata* نوک فندقه حداقل به طول 8 میلی متر (معمولاً به طول 12-13 میلی متر) می باشد، در حالی که در گونه *L. dissecta* اندازه نوک فندقه حداکثر 6 میلی متر (معمولاً 3-3/5 میلی متر) است.

علیرغم اینکه در فلور شوروی (Komarov 1964) در پراکنش عمومی گیاه، نام ایران آورده شده است، اما در هرباریوم های دانشکده علوم و دانشکده داروسازی دانشگاه تهران و نیز هرباریوم باغ گیاه شناسی موسسه تحقیقات جنگل ها و مراتع این نمونه دیده نشد. منتها در هرباریوم اخیر یک نمونه از این گیاه متعلق به افغانستان (بامیان) وجود داشت که نمونه مذکور با آن مقایسه گردید.

3- *Launaea remotiflora* (DC. in Wight) Amin ex Rech. f. (شکل 3)

گیاهی یکساله یا دو ساله. ساقه به ارتفاع تقریبی 60-20 سانتی متر، افراشته، ساده یا کمی منشعب، دارای برگ های کوچک و کاهش یافته و معمولاً بدون برگ. برگ های قاعده به حالت طوقه ای. گریبان به طول تقریبی 9-11 میلی متر، براکته ها دارای حاشیه غشایی (scarious)، براکته های خارجی از نظر طول نامساوی. فندقه به رنگ قهوه ای تیره، به طول تقریبی 3 میلی متر، دارای 4-5 شیار، طول جقه (pappus) تقریباً دو برابر طول فندقه.

محل جمع آوری: هرمزگان، جزیره کیش، اسفند 1379، قهرمان و عطار (27256-TUH) و هرمزگان، جزیره کیش، 1380/2/5، موسوی و تهرانی (IRAN 32226).

بر اساس نوشته رشینگر (Rechinger 1977)، این گونه بومی شرق آفریقا، برخی کشورهای عربی و پاکستان می باشد.

سپاسگزاری

از همکاران بخش تحقیقات رستنی ها، آقایان دکتر موسی ایرانشهر به خاطر راهنمایی های علمی و تایید نام گونه *L. dissecta*، دکتر سعید شیرزادیان به جهت ویراستاری مقاله و مهرداد مهرانفرد جهت ترسیم اشکال صمیمانه تشکر و قدردانی می گردد.

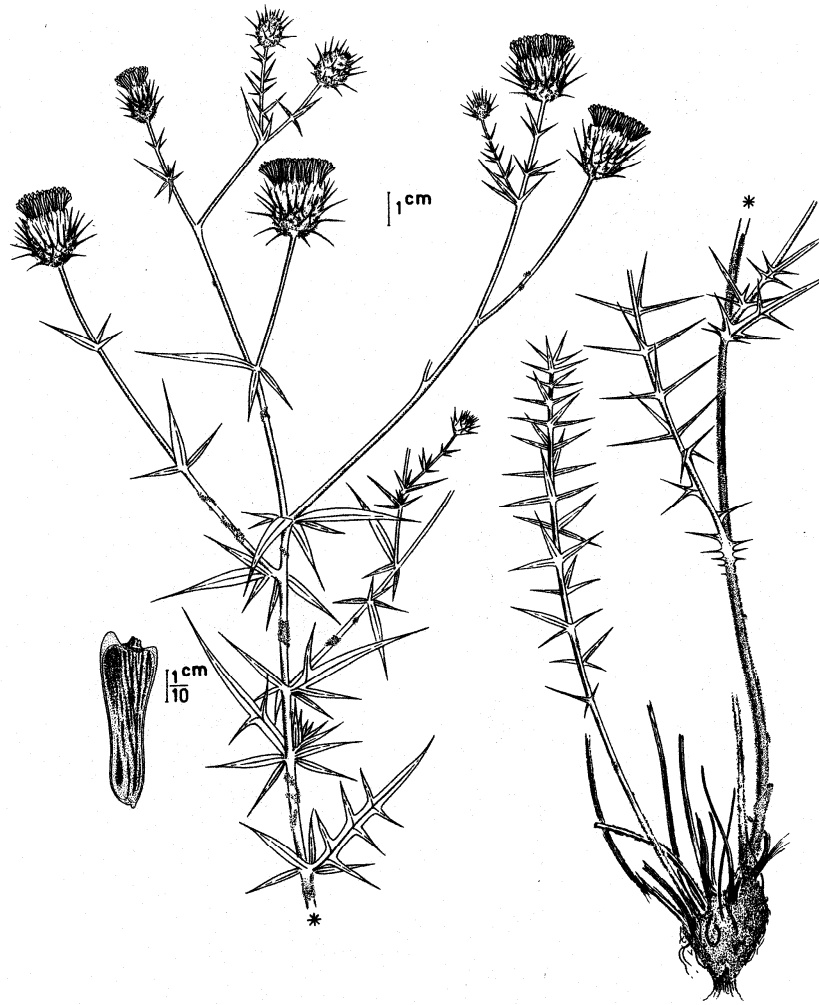

Fig. 1. *Cousinia pycnoloba* - شکل 1

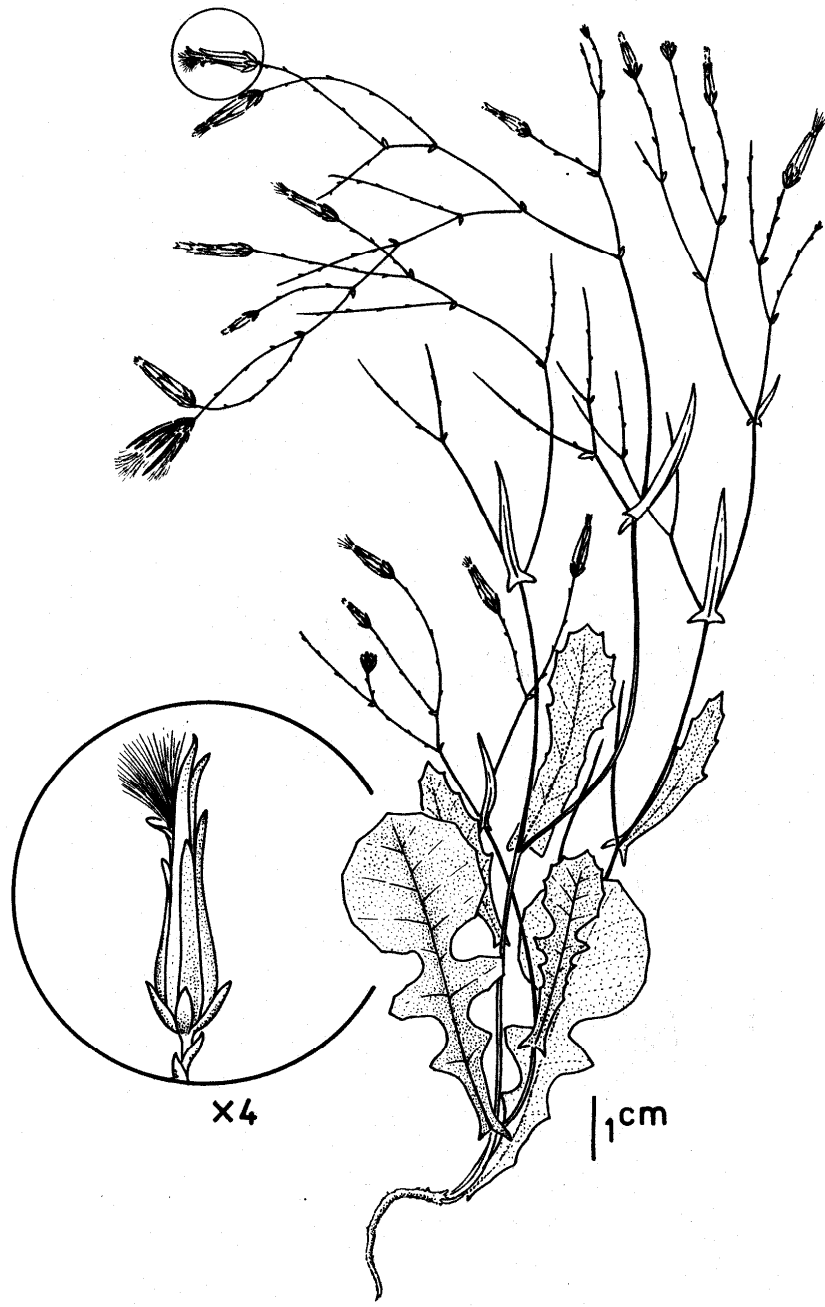

Fig. 2. *Lactuca dissecta* - شکل 2

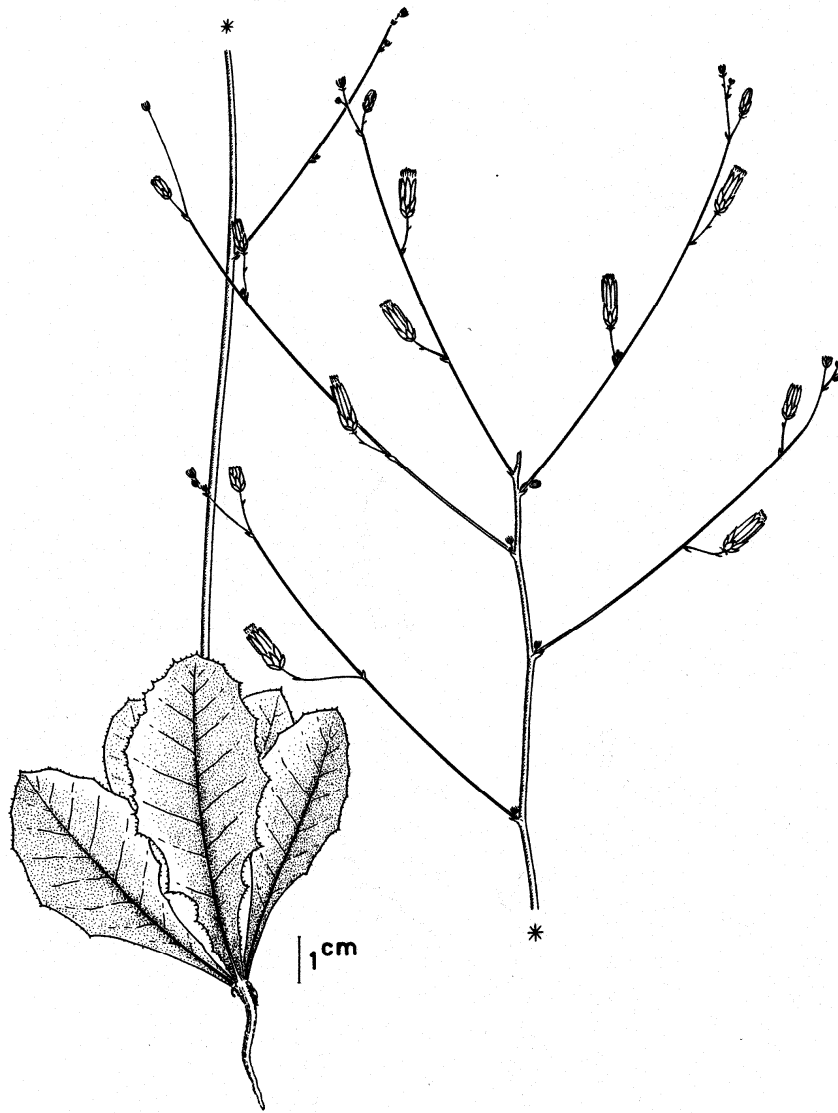

Fig. 3. *Launaea remotiflora* - شکل 3

نشانی نگارندگان: سیده باهره جوادی، بخش تحقیقات رستنی ها، موسسه تحقیقات آفات و بیماری های گیاهی، صندوق پستی 1454، تهران 19395 و دکتر فریده عطار، دانشکده علوم، دانشگاه تهران، هرباریوم مرکزی دانشگاه تهران، تهران.

THREE NEW RECORDS OF COMPOSITAE FROM IRAN

S. B. DJAVADI and F. ATTAR

Department of Botany, Plant Pests & Diseases Research Institute
and Faculty of Science, Tehran University

Received 29.01.2002

Accepted 28.10.2002

Following 3 species of Compositae are reported as new records to
Iran: *Cousinia pycnoloba*, *Lactuca dissecta* and *Launaea remotiflora*.
The collecting localities and their figures are given.

Key words: Compositae, Iran, New records

1. *Cousinia pycnoloba* Boiss. (Fig. 1)

Khorassan: Neyshabour, Soumeeh, Binaloud, 1350-2100m, 2-3 Aug.
1976, Termeh & Tehrani (IRAN 9136).

2. *Lactuca dissecta* D. Don (Fig. 2)

Kerman: 72km. S. W. Baft, Kuh-e-Khabr, 2300-2500m, 28 May 1975,
Moussavi & Tehrani (IRAN 10664).

3. *Launaea remotiflora* (Dc. in Wight) Amin ex Rech. f. (Fig. 3)

Hormozgan: Kish Island, ca. 30m, Mar. 2001, Ghahreman & Attar
(27256-TUH) and Hormozgan: Kish Island, ca. 30m, 25 Apr. 2001,
Moussavi & Tehrani (IRAN 32226).

References

- BOISSIER, E. 1875. Compositae-*Cousinia*. pp. 499-500. *In*: Flora Orietalis, vol. III. Genevae & Basiliae.
- DITTRICH, M. 1989. Compositae VII-Key to the tribes. pp. 26-27. *In*: K. H. Rechinger (ed.). Flora Iranica, No. 164. Graz-Austria.
- KOMAROV, V. L. 1964. Compositae. pp. 309-310. *In*: Flora URSS, XXIX, Moscow-Leningrad.
- RECHINGER, K. H. 1972. Compositae-Cynareae I. *Cousinia*. pp. 1-329. *In*: K. H. Rechinger (ed.). Flora Iranica, No. 90. Graz-Austria.
- RECHINGER, K. H. 1977. Compositae-Lactuceae. *Lactuca*. pp. 125-196. *In*: K. H. Rechinger (ed.), Flora Iranica, No. 122. Graz-Austria.
- RECHINGER, K. H. 1977. Compositae II-Lactuceae. *Launaea*. pp. 144-161. *In*: K. H. Rechinger (ed.). Flora Iranica, No. 122. Graz-Austria.

Addresses of the authors: S. B. DJAVADI, Department of Botany, Plant Pests & Diseases Research Institute, P.O. Box 1454, Tehran 19395, Iran and Dr. F. ATTAR, Faculty of Science, Tehran University, Central Herbarium of Tehran University, Tehran, Iran.